

УДК 343.7:349.4:341.9:338.43(477)

DOI <https://doi.org/10.32689/3083-7359.2026.2.20>

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН: ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ НА ОБ'ЄКТАХ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В УКРАЇНІ І СВІТІ

I. С. Яковець

CRIMINAL OFFENCES IN THE SPHERE OF LAND RELATIONS: LEGAL MEANS OF COUNTERACTING RAIDING AT AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX FACILITIES IN UKRAINE AND WORLDWIDE

Iryna Yakovets

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена тим, що земля сільськогосподарського призначення залишається найважливішим і водночас найбільш вразливим активом агропромислового комплексу України, а рейдерські посягання на неї в умовах воєнного стану та відновлення ринку землі набувають дедалі більш організованого й насильницького характеру.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі кримінально-правової охорони земель та об'єктів агропромислового комплексу від протиправного заволодіння ними.

Метою статті є з'ясування закономірностей кримінально-правової кваліфікації рейдерських посягань на землі та майно агровиробників, оцінка ефективності чинних кримінально-правових засобів протидії такому посяганню та розроблення пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України з урахуванням зарубіжного досвіду.

У статті на основі офіційних статистичних даних Офісу Генерального прокурора встановлено, що кількість облікованих кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин зростає з 475 у 2022 році до 1260 у 2023 році, а за перший квартал 2024 року вже становила 307, що свідчить про стійку тенденцію до зростання.

Доведено, що чинна конструкція статей 190, 191, 197-1, 206, 206-2 Кримінального кодексу України не охоплює повною мірою типові способи рейдерського заволодіння землями та майном підприємств агропромислового комплексу, зокрема фізичне захоплення посівів і врожаю, зловживання договорами оренди та фальсифікацію документів.

На підставі порівняльно-правового аналізу законодавства Республіки Молдова, Республіки Казахстан, держав Європейського Союзу, а також узагальнення міжнародного досвіду протидії глобальному феномену «land grabbing» запропоновано напрями вдосконалення кримінально-правового та організаційного механізму протидії рейдерству на об'єктах агропромислового комплексу України.

Результати дослідження можуть бути використані у законопроектній роботі, правозастосовній діяльності органів досудового розслідування та в подальших наукових дослідженнях кримінально-правової охорони земельних відносин.

Ключові слова: рейдерство, земельні відносини, агропромисловий комплекс, кримінальна відповідальність, самовільне зайняття земельної ділянки, земельне рейдерство, land grabbing, ринок землі.

Abstract. The relevance of the study stems from the fact that agricultural land remains the most important and, at the same time, the most vulnerable asset of Ukraine's agro-industrial complex, while raiding attacks on it are becoming increasingly organised and violent under martial law and amid the resumption of the land market.

The object of the study is the social relations arising in the process of criminal-law protection of land and agro-industrial facilities against unlawful seizure.

The aim of the article is to identify patterns in the criminal-law qualification of raiding attacks on land and property of agricultural producers, to assess the effectiveness of existing criminal-law counteraction measures, and to develop proposals for improving Ukrainian criminal legislation in light of foreign experience.

Based on official statistics of the Prosecutor General's Office, the article establishes that the number of registered criminal offences in the sphere of land relations grew from 475 in 2022 to 1260 in 2023, reaching 307 in the first quarter of 2024 alone, indicating a persistent upward trend. It is proven that the current wording of Articles 190, 191, 197-1, 206 and 206-2 of the Criminal Code of Ukraine does not fully cover the typical methods of raiding seizure of land and property of agro-industrial enterprises, including physical seizure of crops and harvest, abuse of lease agreements, and document forgery.

Drawing on a comparative-legal analysis of the legislation of Moldova, Kazakhstan and EU member states, as well as a generalisation of international experience in countering the global phenomenon of "land grabbing," the article proposes directions for improving the criminal-law and organisational mechanism for counteracting raiding at Ukraine's agro-industrial facilities.

The findings may be used in legislative drafting, law-enforcement practice and further research on the criminal-law protection of land relations.

Key words: *raiding, land relations, agro-industrial complex, criminal liability, unauthorised occupation of land, agricultural land raiding, land grabbing, land market.*

1. Вступ. Земля сільськогосподарського призначення традиційно розглядається як основний засіб виробництва та стратегічний ресурс агропромислового комплексу України, площа земель якого перевищує 41 млн гектарів, з яких понад 32 млн гектарів становлять сільськогосподарські угіддя.

У сучасних умовах, коли триває воєнна агресія Російської Федерації, а держава водночас продовжує реалізацію земельної реформи та розвиток ринку земель сільськогосподарського призначення, питання правової охорони земельних відносин від протиправних посягань набуває особливої гостроти. Введення воєнного стану зумовило запровадження спрощених механізмів обігу земель – автоматичного поновлення договорів оренди, спрощеної передачі земельних ділянок у користування без державної реєстрації речового права, заборони проведення земельних торгів [1]. Ці заходи, спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки держави, водночас створили додаткові прогалини в системі контролю за законністю набуття прав на землю, якими активно користуються особи, що вчиняють рейдерські посягання на землі та майно агровиробників.

Показовою є офіційна статистика Офісу Генерального прокурора: якщо у 2022 році було обліковано 475 кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин, то у 2023 році їх кількість зросла до 1260, а лише за перші три місяці 2024 року – вже 307, що в перерахунку на рік суттєво перевищує показник 2022 року. Одночасно зростає і загальна кількість кримінальних правопорушень проти власності: з 15 913 у 2022 році до 25 215 у 2023 році [2]. Ця динаміка засвідчує, що земельні відносини перетворилися на один з найбільш криміногенних секторів економічної діяльності в Україні.

Показовими є й резонансні випадки останніх років: озброєне захоплення Роганського м'ясокомбінату в Харківській області у жовтні 2023 року [3], рейдерські атаки на фермерські господарства у найбільш родючих аграрних регіонах – Полтавській, Кіровоградській та Вінницькій областях [4], а також численні випадки фізичного захоплення посівів і врожаю, зафіксовані на Волині та в інших областях [5; 6].

Проблематика рейдерства як кримінально-правового та кримінологічного феномену

досліджувалася в українській юридичній науці досить активно, проте переважно щодо корпоративних відносин та протиправного поглинання суб'єктів господарювання загалом.

Зокрема, у дисертаційному дослідженні І. М. Федулової, здійснено перше в Україні комплексне кримінально-правове дослідження відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (стаття 206-2 Кримінального кодексу України); у рамках порівняльно-правового аналізу з кримінальним законодавством Республіки Казахстан, Республіки Молдова та Російської Федерації встановлено, що кримінально-правове регулювання корпоративних відносин у цих державах має спільні риси та ґрунтується на подібних інститутах кримінально-правової охорони корпоративних прав учасників господарських товариств [7]. У цьому ж дослідженні обґрунтовано специфічний, нехарактерний для інших статей Кримінального кодексу України спосіб заволодіння майном за статтею 206-2 – шляхом учинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів [7].

Грунтовний криміналістичний аналіз рейдерства як складного кримінально-правового, кримінально-процесуального та судово-інституційного явища, що загрожує праву власності, корпоративним правам і економічній безпеці держави, представлено в науково-методичних рекомендаціях щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із протиправним поглинанням та захопленням підприємств, сільськогосподарських земель і порушенням прав їх законних власників [8].

Значну увагу приділено сутнісним і соціальним аспектам рейдерства, зокрема встановлено, що низький рівень правозастосування норм про відповідальність за рейдерство пояснюється міжгалузевим характером його правового регулювання нормами господарського, кримінального та інших галузей права, а також потребою чіткого розмежування корпоративних спорів від власне рейдерства [9]. Проблематику визначення поняття «рейдерство» у вітчизняному та зарубіжному правовому полі розкрито також у працях, присвячених причинам і способам подолання рейдерства земельних ділянок, де окремо наголошено на кримінальній відпо-

відальності за самовільне зайняття земельної ділянки за статтею 197-1 Кримінального кодексу України [10].

Питання кваліфікації самовільного зайняття земельної ділянки як об'єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 197-1 Кримінального кодексу України, докладно опрацьовані в юридичній літературі, зокрема щодо моменту закінчення злочину, розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності залежно від індивідуалізації земельної ділянки (наявності кадастрового номера та встановленого власника) [11; 12]. Водночас поза увагою дослідників здебільшого залишається специфіка рейдерських посягань саме на об'єкти агропромислового комплексу, які, на відміну від рейдерства щодо промислових підприємств чи об'єктів нерухомості, найчастіше набувають форми фізичного, а не суто юридичного захоплення – шляхом силового зайняття ділянки та збору врожаю з використанням цивільної чи псевдоохоронної сили, зловживання договорами оренди, коли орендар «забуває» повідомити про продовження договору, а власник (чи особа, яка діє від його імені) переоформлює договір оренди на іншого користувача [13].

Окремий науковий інтерес становить зарубіжний досвід протидії рейдерству. Узагальнення нормативно-правових актів і правозастосовної практики іноземних правоохоронних органів щодо протидії злочинам, пов'язаним із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, дозволило встановити, що в більшості іноземних держав термін «рейдерство» асоціюється зі специфічним явищем, відмінним від його розуміння в українській практиці, а державна політика протидії повинна орієнтуватися на впровадження ефективних міжнародних практик [14]. Важливим є й узагальнення досвіду держав із розвиненою ринковою економікою (США, Австралія, Японія, Китай) щодо переважно приватноправових (а не кримінально-правових) засобів протидії недружнім поглинанням, здійснене на основі аналізу практики спеціалізованих підрозділів поліції та регуляторів ринку цінних паперів [14].

Проблема рейдерських посягань на землі агропромислового комплексу має і виразний міжнародний вимір, оскільки є складовою глобального явища «*land grabbing*» – великомасштабного придбання або оренди земель сільськогосподарського призначення транснаціональними компаніями, урядами та приватними інвесторами.

За оцінками, наведеними у дослідженні, опублікованому в PNAS, з 2008 року

у світі було придбано близько 45 млн гектарів земель, при цьому явище охопило щонайменше 62 «захоплені» держави та 41 державу-«захоплювача», а на Африку й Азію припадає відповідно 47 % та 33 % загальної захопленої площі [15].

Дослідники також підкреслюють роль Європейського Союзу як одного з ключових інституційних гравців у глобальних процесах *land grabbing* [16], а фахівці Світового банку звертають увагу на те, що понад 90 % сільських земель в Африці залишаються недокументованими, що робить їх особливо вразливими до захоплення та експропріації з неадекватною компенсацією [17].

За узагальненими даними правозахисних організацій, Східна Європа є одним із головних осередків *land grabbing* після 2008 року, а ціни на землю в регіоні за останні 15 років зросли втричі [18], тоді як гірничодобувна галузь останнім часом акумулює до 14 % великих земельних угод у світі [19].

Наведені дані засвідчують, що ризики, пов'язані з відкриттям ринку землі та післявоєнним відновленням аграрного сектору України, повністю узгоджуються із загальносвітовими тенденціями і потребують превентивного кримінально-правового реагування.

Незважаючи на значний масив наукових праць, присвячених рейдерству як кримінально-правовому феномену, та окрему літературу з економіки й регулювання ринку земельних ресурсів [20; 21; 22], у вітчизняній юридичній науці відсутнє комплексне дослідження, яке б поєднувало кримінально-правовий аналіз чинних складів кримінальних правопорушень, статистичний аналіз актуальної правозастосовної практики періоду повномасштабної війни та порівняльно-правове узагальнення міжнародного досвіду протидії рейдерству й *land grabbing* саме стосовно об'єктів агропромислового комплексу.

Це зумовлює актуальність дослідження, присвяченого кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин та правовим засобам протидії рейдерству на об'єктах агропромислового комплексу в Україні і світі.

Метою статті є з'ясування закономірностей кримінально-правової кваліфікації рейдерських посягань на землі та майно суб'єктів агропромислового комплексу, оцінка ефективності чинних кримінально-правових засобів протидії таким посяганням в Україні, що дозволить виявити прогалини нормативного регулювання. Практична частина полягає в розробленні пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України та організаційно-правового механізму проти-

дії рейдерству на об'єктах агропромислового комплексу з урахуванням узагальненого зарубіжного досвіду, що дасть можливість підвищити ефективність кримінально-правової охорони земельних відносин у період воєнного стану та повоєнного відновлення.

Для досягнення мети були поставлені такі задачі:

- з'ясувати кримінально-правову природу рейдерства та кваліфікуючі ознаки кримінальних правопорушень, що вчиняються стосовно земель і майна об'єктів агропромислового комплексу;

- проаналізувати статистичну динаміку кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин в Україні за 2022–2024 роки та визначити чинники, що зумовлюють її зростання;

- визначити типові способи вчинення рейдерських посягань на об'єкти агропромислового комплексу та прогалини чинного кримінально-правового регулювання;

- узагальнити зарубіжний досвід кримінально-правової та організаційної протидії рейдерству й глобальному феномену *land grabbing* і на цій основі сформулювати пропозиції щодо його адаптації до законодавства України.

2. Матеріали і методи. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі кримінально-правової охорони земель та об'єктів агропромислового комплексу від рейдерських посягань.

Предметом дослідження є норми чинного Кримінального кодексу України (статті 190, 191, 197-1, 206, 206-2, 206-3), земельного законодавства України, законодавства зарубіжних держав, а також практика їх застосування.

Основна гіпотеза дослідження полягає в тому, що чинна конструкція кримінально-правових норм, які опосередковано охоплюють рейдерські посягання на землі та майно агровиробників, не забезпечує повного врахування специфічних способів вчинення таких посягань (насамперед фізичного захоплення посівів і врожаю, зловживання договорами оренди, використання прогалин спрощеного воєнного режиму обігу земель), що зумовлює необхідність удосконалення як самих кримінально-правових норм, так і організаційного механізму їх застосування.

Автором зроблене припущення, що офіційна статистика Офісу Генерального прокурора адекватно (з урахуванням припущеної їй латентності злочинності) відображає загальну тенденцію криміногенної ситуації у сфері земельних відносин. Дослідження свідомо обмежується кримінально-правовим

і кримінологічним аспектом проблеми без поглибленого аналізу цивільно-процесуальних механізмів захисту права власності на землю, які виходять за межі предмета кримінально-правового дослідження.

Робота відбувалася на основі таких методів. Діалектичний метод застосовано для з'ясування сутності рейдерства як кримінально-правового явища в його розвитку та взаємозв'язку з економічними й соціальними процесами. Формально-юридичний (догматичний) метод використано для аналізу змісту й меж застосування статей 190, 191, 197-1, 206, 206-2 Кримінального кодексу України та зіставлення їх конструкцій зі способами вчинення рейдерських посягань на об'єкти агропромислового комплексу. Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення підходів кримінального законодавства України, Республіки Молдова, Республіки Казахстан і держав – членів Європейського Союзу до охорони земельних та корпоративних відносин від протиправного захоплення [7; 14; 23]. Статистичний метод використано для аналізу офіційних даних Офісу Генерального прокурора України за 2022 – I квартал 2024 року щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин [2; 23]. Системно-структурний метод застосовано для визначення місця норм про рейдерство в системі Особливої частини Кримінального кодексу України. Метод контент-аналізу застосовано до матеріалів засобів масової інформації та фахових видань за 2016–2025 роки, що містять відомості про конкретні випадки рейдерських захоплень об'єктів агропромислового комплексу [9–11]. Отримані результати узагальнено із застосуванням методів індукції та систематизації.

3. Результати і обговорення

3.1. Кримінально-правова природа рейдерства та кваліфікуючі ознаки посягань на землі й майно об'єктів агропромислового комплексу. Проведений аналіз засвідчив, що термін «рейдерство» не закріплений на законодавчому рівні і не визначений у Кримінальному кодексі України як окреме кримінально каране діяння [11]. Натомість низка норм чинного кримінального законодавства містить ознаки кримінальних правопорушень, які на практиці кваліфікуються як рейдерські посягання: стаття 190 «Шахрайство», стаття 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», стаття 206 «Протидія законній господарській діяльності», стаття 206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи,

організації», а також спеціальна норма щодо земельних відносин – стаття 197-1 «Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво» [8; 11; 24].

Стаття 197-1 Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки, яким завдано значної шкоди її законному володільцю або власнику: за частиною першою – у вигляді штрафу від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до трьох років [24]. Кваліфікуючими ознаками, передбаченими наступними частинами цієї статті, є вчинення діяння повторно, за попередньою змовою групою осіб, службовою особою з використанням свого службового становища, а також самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці, що карається значно суворіше – обмеженням волі на строк від двох до чотирьох років або позбавленням волі на строк до двох років [4]. Законодавець визначив шкоду значною, якщо вона у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а суб'єктом злочину є особа, яка не має законних прав на володіння, користування чи розпорядження земельною ділянкою [4].

Разом із тим правозастосовна практика виявляє суттєві труднощі кваліфікації цього діяння, пов'язані передусім з розмежуванням власне самовільного зайняття земельної ділянки та суміжного порушення – використання земельної ділянки без правовстановлюючого документа. У кримінально-правовій доктрині обґрунтовано, що в другому випадку особа фактично використовує ділянку, щодо якої відповідне рішення уповноваженого органу про передачу у власність чи надання в користування вже прийняте, однак не завершено оформлення чи державну реєстрацію права, тоді як самовільне зайняття передбачає відсутність будь-якого рішення чи правочину щодо земельної ділянки [25].

Ця відмінність має принципове значення для кваліфікації: до законодавчих уточнень 2008 року органи земельного контролю не розрізняли ці випадки, що суттєво спотворювало офіційну статистику, – із задекларованих у 2007 році 43 097 випадків самовільного зайняття земельних ділянок, за експертними оцінками, ознакам захоплення чужої землі як об'єкта права власності відповідало лише 20–25 %, тоді як решта фактично являла собою використання земель без оформлених документів [25]. Питання встановлення меж

фактично зайнятої земельної ділянки для потреб кримінального провадження, зокрема щодо земель державної чи комунальної власності, які на момент вчинення діяння не виділені в натурі, вирішується шляхом проведення землепорядної (землевиміральної) експертизи, що ускладнює, проте не унеможливає притягнення винних до кримінальної відповідальності [12; 25].

Для об'єктів агропромислового комплексу, землі яких доволі часто перебувають у процесі оформлення чи переоформлення прав (паювання, спадкування, оренда), саме розмежування цих суміжних порушень, а не сама по собі відсутність кадастрового номера, є основним джерелом кваліфікаційних труднощів.

У науковій літературі неодноразово порушувалося питання про вдосконалення чинних кримінально-правових норм, які опосередковано охоплюють рейдерські посягання. Так, за результатами аналізу об'єктивної сторони статті 206-2 Кримінального кодексу України обґрунтовано доцільність уточнення законодавчої термінології (заміну словосполучення «підприємство, установа, організація» на ширше за змістом поняття «суб'єкт господарювання», а термінів «частки, акції, паї засновників, учасників, акціонерів, членів» – на поняття «корпоративні права»), а також запропоновано включити статтю 206-2 до переліку статей, що передбачають застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (пункт 4 частини 1 статті 96-3 Кримінального кодексу України) [7].

Окремо в дисертаційному дослідженні, присвяченому безпосередньо статті 197-1 Кримінального кодексу України, обґрунтовано необхідність визнання кваліфікуючою ознакою самовільного зайняття земельної ділянки вчинення цього діяння групою осіб за попередньою змовою, а також запропоновано доповнити частину другу цієї статті переліком кваліфікуючих ознак у разі вчинення діяння з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або з реальним застосуванням насильства [25].

Специфіка рейдерських посягань на об'єкти агропромислового комплексу порівняно з рейдерством щодо промислових підприємств чи об'єктів нерухомості полягає в переважанні фізичного, а не юридичного способу заволодіння. Якщо рейдерські захоплення промислових підприємств і об'єктів нерухомості найчастіше відбуваються за участю державних реєстраторів і нотаріусів через внесення неправомірних записів до реєстрів, то рейдерські захоплення агропідприємств здебільшого полягають у фізичному

зайнятті земельної ділянки та зборі врожаю із застосуванням фізичної сили, охоронних структур, а іноді й озброєних осіб [13]. Юридична складова таких захоплень мінімальна: типовою є ситуація, коли орендар вчасно не повідомляє власника про продовження договору оренди, після чого власник (або особа, яка діє від його імені) переоформлює договір оренди на іншого користувача, який фактично збирає врожай на чужому полі [13].

Означений спосіб дій формально не підпадає під жодну з наведених статей Кримінального кодексу України повною мірою, оскільки не містить ані ознак самовільного зайняття (право оренди формально оформлене), ані класичного шахрайства чи привласнення майна. Показовою в цьому контексті є судова практика Касаційного кримінального суду, який підтвердив, що врожай, вирощений унаслідок самовільного зайняття державної земельної ділянки площею понад 17 га у Вінницькому районі, є доходом від кримінального правопорушення і підлягає конфіскації як речовий доказ незалежно від призначеного покарання у вигляді штрафу [26]. Ця позиція має практичне значення саме для земель агропромислового комплексу, оскільки підтверджує можливість вилучення економічної вигоди рейдера навіть тоді, коли основне покарання є відносно м'яким.

3.2. Статистична динаміка кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. Аналіз офіційних даних Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, що формується Офісом Генерального прокурора України на підставі наказу від 30 червня 2020 року № 299 та перебуває у відкритому доступі [23], засвідчує стійку тенденцію до зростання криміногенності земельних відносин.

Так, кількість кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин зросла у 2023 році порівняно з 2022 роком більш ніж у 2,6 раза (з 475 до 1260) [2]. Показник I кварталу 2024 року (307 правопорушень) у пере-

рахунку на рік (орієнтовно 1200-1300) демонструє закріплення досягнутого у 2023 році високого рівня, а не його зниження. Це прямо корелює із загальним зростанням кримінальних правопорушень проти власності (з 15 913 до 25 215, тобто на 58 %) та підтверджує гіпотезу про те, що земельні відносини стали одним із пріоритетних напрямів злочинної діяльності в умовах воєнного стану [2; 27].

Платформа CrimeDataLab, яка узагальнює офіційні звітні дані Офісу Генерального прокурора та Державної судової адміністрації України за формою № 5 у розрізі видів економічної діяльності за 2016–2025 роки, підтверджує зазначену тенденцію на довшому часовому проміжку та дозволяє відстежити регіональний розподіл злочинності у сфері сільського господарства [27].

Регіональний аналіз резонансних випадків підтверджує концентрацію рейдерських посягань на об'єкти агропромислового комплексу саме в найбільш родючих аграрних регіонах: за узагальненими даними галузевих видань, протягом дослідженого періоду численні випадки протиправного захоплення фермерських господарств зафіксовано в Полтавській, Кіровоградській та Вінницькій областях – регіонах із найбільш цінними чорноземними ґрунтами [3].

Показовим є й резонансний випадок озброєного захоплення Роганського м'ясокомбінату в Харківській області в жовтні 2023 року, у якому фігурували особи з оточення колишньої влади, включно з колишніми високопосадовцями правоохоронних органів, що засвідчує корупційну складову сучасного рейдерства та здатність організованих груп забезпечувати собі фактичну недоторканність [4]. Лише за 2024 рік, за узагальненими даними аналітичних видань, було відкрито значну кількість кримінальних проваджень за фактами подібних захоплень підприємств агропромислового комплексу та суміжних галузей [4].

Таблиця 1

Динаміка облікованих кримінальних правопорушень в Україні

Показник	2022 рік	2023 рік	I квартал 2024 року
Усього кримінальних економічних правопорушень	35 417	51 655	17 896
у т. ч. проти власності	15 913	25 215	6 872
Правопорушення, вчинені у сфері бюджетних коштів, земельних правовідносин, приватизації та зовнішньоекономічної діяльності	35 471	51 655	14 896
з них: незаконне використання бюджетних коштів	2 491	6 666	2 974
з них: приватизація	12	47	13
з них: земельні відносини	475	1 260	307

Причинами зафіксованого зростання злочинності у сфері земельних відносин, на нашу думку, є поєднання таких чинників: (а) тимчасове послаблення інституційного контролю за обігом земель у зв'язку із запровадженням спрощеного воєнного режиму реєстрації прав на землю [1]; (б) масова відсутність або призупинення діяльності значної частини власників і орендарів земель у прифронтових та тимчасово окупованих територіях, що унеможливило своєчасне виявлення й оскарження протиправних дій; (в) збереження високого попиту на орендовані сільськогосподарські угіддя в умовах дефіциту логістичних потужностей та зростання собівартості виробництва; (г) недостатня ефективність існуючих кримінально-правових механізмів реагування, що детально проаналізовано в підрозділі 3.1 цієї статті.

3.3. Типові способи вчинення рейдерських посягань на об'єкти агропромислового комплексу та прогалини кримінально-правового регулювання. Узагальнення матеріалів засобів масової інформації та фахових видань за 2017-2025 роки дозволило виокремити такі типові способи вчинення рейдерських посягань на об'єкти агропромислового комплексу.

По-перше, це пряме фізичне захоплення земельної ділянки та врожаю з використанням цивільної або охоронної сили без залучення реєстраційних чи судових процедур, що є найпоширенішим способом рейдерства щодо фермерських господарств [5; 13]. Типовим прикладом такого способу є вирок щодо мешканця Дрогобицького району, який незаконно зайняв 8,5 га земель комунальної власності в охоронній зоні та засіяв їх соєю, за що був засуджений за статтею 197-1 Кримінального кодексу України до одного року позбавлення волі зі звільненням від відбування покарання з випробуванням [28].

По-друге, це зловживання договорами оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення, коли формальне порушення строків повідомлення про продовження оренди використовується для переоформлення договору на іншого користувача, який фактично отримує доступ до посівів [13].

По-третє, це використання підроблених або отриманих унаслідок корупційних дій документів для державної реєстрації права власності чи оренди на земельну ділянку, зокрема за участю нечесних державних реєстраторів [3; 8].

У-четвертих, це силове захоплення виробничих об'єктів агропромислового комплексу (елеваторів, м'ясокомбінатів, переробних

потужностей), яке супроводжується залученням озброєних осіб і тиском на власників з метою примусити їх залишити країну або відмовитися від майна [9].

Виявлені прогалини кримінально-правового регулювання зумовлені кількома чинниками. Насамперед, вимога індивідуалізації земельної ділянки (наявність кадастрового номера, встановленого власника) як умови кримінальної, а не лише адміністративної відповідальності за статтею 197-1 Кримінального кодексу України [12] залишає поза кримінально-правовою охороною значну частину земель агропромислового комплексу, які на момент вчинення посягання перебувають у стані оформлення чи переоформлення прав, зокрема землі, що залишилися без власників після початку повномасштабного вторгнення. Крім того, вимога встановлення активної протидії поверненню земельної ділянки [12] не дозволяє кваліфікувати як кримінальне правопорушення випадки, коли рейдер формально готовий «повернути» ділянку, але вже реалізував (зібрав і продав) урожай, чим завдав власнику остаточної та невідворотної шкоди.

Принципове значення для правильної кваліфікації має чітке розмежування цивільно-правових (господарських) спорів і власне кримінальних правопорушень. Сам собою факт укладення власником земельної ділянки нового договору оренди з іншим користувачем після формального порушення попереднім орендарем строку повідомлення про продовження оренди є цивільно-правовим спором про переважне право на укладення договору й не утворює складу кримінального правопорушення – доти, доки відсутні самостійні ознаки шахрайства (стаття 190 Кримінального кодексу України) чи підроблення документів (стаття 358 Кримінального кодексу України) [13].

Кримінально-правова оцінка таких дій можлива лише тоді, коли зловживання договірними механізмами оренди поєднується з введенням в оману контрагента або державного реєстратора, використанням завідомо підроблених документів для державної реєстрації права оренди чи інших ознак об'єктивної сторони зазначених статей. З огляду на принцип кримінального права як *ultima ratio* (крайнього засобу), штучне розширення меж кримінально-правового регулювання на суто договірні відносини оренди землі є юридично необґрунтованим; натомість ефективний захист прав добросовісного орендаря в подібних ситуаціях мають забезпечувати саме цивільно-правові (госпо-

дарсько-процесуальні) засоби – позови про визнання переважного права, забезпечення позову у вигляді заборони обробітку спірної ділянки тощо.

Це розмежування водночас пояснює, чому значна частина постраждалих агровиробників після втрати фактичного доступу до посівів звертається не до органів досудового розслідування, а до господарських судів, що ускладнює кримінологічний облік реальних масштабів рейдерства у сфері земельних відносин порівняно з офіційними даними.

Практика реагування на рейдерські посягання на об'єкти агропромислового комплексу засвідчує формування на регіональному рівні спеціальних організаційно-правових механізмів захисту, які, однак, не мають системного характеру.

Так, при обласних державних адміністраціях у низці регіонів (зокрема, у Волинській області) створено оперативні штаби із забезпечення прав і свобод землевласників та землекористувачів, до складу яких входять представники головних територіальних управлінь юстиції, департаментів агропромислового розвитку, Служби безпеки України та інших органів [5]. Подібні оперативні штаби створювалися й раніше – на початку загострення проблеми аграрного рейдерства фахівці порушували питання про їхню ефективність, наголошуючи, що адміністративна координація без реальних кримінально-правових важелів впливу не здатна забезпечити повноцінний захист сільгоспвиробників [6].

Практичні рекомендації для підприємств агропромислового комплексу також включають запровадження внутрішніх антирейдерських положень до статутних документів, обмеження повноважень виконавчого органу щодо відчуження майна та укладення значних угод, а також формування такої структури власності, яка унеможливило блокування діяльності підприємства через одну ключову особу [13].

3.4. Зарубіжний досвід протидії рейдерству та глобальному феномену *land grabbing*: напрями адаптації до законодавства України. Порівняльно-правовий аналіз законодавства держав із розвиненою ринковою економікою засвідчив принципово інший підхід до кримінально-правової оцінки недружніх поглинань і захоплень суб'єктів господарювання. Встановлено, що ознайомлення з історією та сучасним станом правової регламентації практик корпоративного злиття і поглинання в державах із розвиненою ринковою економікою дозволило виявити відсутність у них як суспільно небезпечних «рей-

дерських» проявів у розумінні, притаманному пострадянському правовому простору, так і підстав для запровадження самостійної кримінальної відповідальності за їх вчинення; натомість санкції, застосовувані уповноваженими органами цих держав, мають переважно адміністративно- та цивільно-правовий характер, а практики недружніх злиттів і поглинань здебільшого мають економічне підґрунтя, не пов'язане з порушенням кримінального законодавства [7].

Водночас порівняльний аналіз кримінального законодавства держав пострадянського простору – Республіки Казахстан, Республіки Молдова та Російської Федерації – виявив, що кримінально-правове регулювання відповідних відносин у цих державах має схожі з українським риси, зокрема використання подібних інститутів кримінально-правової охорони суб'єктів господарювання від протиправного захоплення, окремі з яких варті запозичення для вдосконалення вітчизняного законодавства [7].

Узагальнення нормативно-правових актів і правозастосовної практики іноземних правоохоронних органів щодо протидії злочинам, пов'язаним із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, засвідчило, що в більшості іноземних держав термін «рейдерство» асоціюється з явищем «*hostile takeover*» (недружнє поглинання), а переважна більшість іноземних країн не містить спеціальних кримінально-правових норм, які б регламентували відповідальність за такі дії як самостійний склад кримінального правопорушення [14].

Зокрема, у США рамкове регулювання недружніх поглинань забезпечується не кримінальним, а антимонопольним і фондовим законодавством – Законом Шермана (1890), Законом Клейтона (1914) та спеціальним Законом Вільямса (1968), який покладає на потенційного покупця бізнесу обов'язок завчасно повідомляти Комісію з цінних паперів та бірж США про свої наміри й дотримуватися встановлених часових рамок при здійсненні відкритих тендерних пропозицій [14].

Захист від недружніх поглинань у корпоративному праві США, Австралії та держав Західної Європи традиційно забезпечується превентивними (кваліфікована більшість голосів на зборах, механізм «отруйних пігулок») і тактичними (судові позови, реструктуризація активів, компенсаційні пакети керівництва) заходами приватноправового характеру, а не засобами кримінальної репресії [14]. Показово, що навіть у державах, де рейдерські практики традиційно є менш поширеними, – зокрема

в Японії, – за останні десятиліття зафіксовано істотне зростання кількості операцій зі злиття та поглинання (включно з недружніми): з приблизно 500 випадків у 1990-х роках до 2211 випадків у 2004 році, що свідчить про загальносвітову тенденцію інтенсифікації подібних процесів [14].

Проблема рейдерських посягань на землі агропромислового комплексу України має пряму паралель із глобальним феноменом *land grabbing*, що охопив держави Африки, Азії, Латинської Америки та Східної Європи. За результатами дослідження, опублікованого в PNAS, з 2008 року у світі транснаціональними компаніями, урядами та приватними інвесторами було придбано близько 45 млн гектарів земель, при цьому явище охоплює щонайменше 62 «захоплені» держави та 41 державу-«захоплювача», а найбільша частка захопленої площі припадає на Африку (47 %) та Азію (33 %) [15].

Дослідники Світового банку, Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) та Міжнародного фонду сільськогосподарського розвитку (МФСР) неодноразово наголошували, що значна частина відповідних угод укладалася з обмеженим урахуванням інтересів місцевого населення, без належної компенсації попереднім користувачам землі та без створення нових робочих місць чи забезпечення екологічної сталості [17]. Особливо гострою проблема *land grabbing* є в державах, де понад 90 % сільських земель залишаються юридично недокументованими, що робить їх вразливими до захоплення й експропріації [17].

За узагальненими даними міжнародних правозахисних та гуманітарних організацій, Східна Європа є одним із головних осередків *land grabbing* після світової продовольчої та фінансової кризи 2008 року, а ціни на землю в регіоні за останні 15 років зросли втричі [18]; окремо зазначається зростання ролі гірничодобувних проєктів, на які нині припадає до 14 % великих земельних угод у світі, а також вплив урбанізації та інфраструктурних проєктів, унаслідок яких, за прогнозами Конвенції ООН про боротьбу з «опустелюванням», до 2030 року може бути втрачено до 3,3 млн гектарів сільськогосподарських земель у світі [19].

Дослідники також підкреслюють інституційну роль Європейського Союзу як одного з найбільших джерел і напрямів транснаціональних земельних інвестицій, що потребує врахування при формуванні політики захисту українських сільськогосподарських земель у процесі європейської інтеграції [16].

Наведені міжнародні дані та узагальнений зарубіжний досвід дозволяють сформулювати такі напрями вдосконалення кримінально-правового та організаційного механізму протидії рейдерству на об'єктах агропромислового комплексу України.

Перш за все, доцільним є доповнення частини другої статті 197-1 Кримінального кодексу України кваліфікуючими ознаками у вигляді вчинення діяння групою осіб за попередньою змовою, з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або з реальним застосуванням насильства, що прямо узгоджується з пропозиціями, обґрунтованими в спеціальному дисертаційному дослідженні цієї норми [25], а також уточнення статті 206-2 Кримінального кодексу України в частині термінології та переліку статей, до яких вона застосовується субсидіарно.

Також, з огляду на встановлену прогалину в розмежуванні самовільного зайняття земельної ділянки та використання земель без правовстановлюючих документів, доцільним є законодавче уточнення критеріїв встановлення меж фактичного землекористування для потреб кримінального провадження, зокрема на підставі даних Державного земельного кадастру та супутникового моніторингу, без покладення на слідство обов'язку доводити наявність кадастрового номера ділянки в усіх без винятку випадках.

Доцільним є законодавче закріплення статусу регіональних оперативних штабів захисту прав землевласників і землекористувачів (за прикладом Волинської області) на загальнодержавному рівні з чітким визначенням повноважень щодо оперативного реагування на факти захоплення посівів і врожаю.

А з урахуванням узагальненого досвіду держав із розвиненою ринковою економікою, де недружні поглинання регулюються переважно приватноправовими засобами, пропонується послідовно розмежовувати кримінально-правові й цивільно-правові засоби протидії: зберегти кримінальну відповідальність виключно за насильницькі та шахрайські способи рейдерського заволодіння землями агропромислового комплексу (за наявності ознак статей 190, 358 Кримінального кодексу України), водночас посилюючи цивільно-процесуальні гарантії оперативного захисту права оренди й переважного права на її продовження (зокрема механізми забезпечення позову).

Водночас, у контексті глобального досвіду протидії *land grabbing* доцільним є врахування принципів Добровільних керівних принципів відповідального управління володінням зем-

лею, рибними ресурсами і лісами, розроблених під егідою ФАО, у національній практиці захисту прав дрібних та середніх сільськогосподарських товаровиробників у процесі повного відновлення ринку землі в Україні.

4. Висновки. За результатами дослідження кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин і правових засобів протидії рейдерству на об'єктах агропромислового комплексу в Україні і світі сформульовано такі висновки, що відповідають поставленим задачам.

1. Встановлено, що термін «рейдерство» не має самостійного закріплення в Кримінальному кодексі України, а відповідні посягання на землі та майно об'єктів агропромислового комплексу кваліфікуються за сукупністю статей 190, 191, 197-1, 206, 206-2 Кримінального кодексу України, кожна з яких охоплює лише окремий аспект рейдерської діяльності. Специфічною особливістю кваліфікуючих ознак посягань на об'єкти агропромислового комплексу є переважання фізичного, а не суто юридичного способу заволодіння (силове зайняття ділянок, збір урожаю, зловживання договорами оренди), що не повною мірою узгоджується з конструкцією чинних кримінально-правових норм, орієнтованих здебільшого на юридичні (реєстраційні) способи рейдерського захоплення.

2. Аналіз офіційної статистики Офісу Генерального прокурора України засвідчив стрімке зростання кількості кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин: з 475 у 2022 році до 1260 у 2023 році (зростання більш ніж у 2,6 раза), із закріпленням досягнутого рівня в I кварталі 2024 року (307 правопорушень). Це зростання зумовлене поєднанням тимчасового послаблення інституційного контролю за обігом земель в умовах спрощеного воєнного режиму, масовою відсутністю власників і орендарів у прифронтових територіях та збереженням високого економічного попиту на орендовані сільськогосподарські угіддя.

3. Визначено чотири типові способи вчинення рейдерських посягань на об'єкти агропромислового комплексу – пряме фізичне захоплення земель і врожаю, зловживання договорами оренди, використання підроблених документів у реєстраційних процедурах та силове захоплення виробничих об'єктів. Виявлено, що ключовими прогалинами кримінально-правового регулювання є вимога обов'язкової індивідуалізації земельної ділянки й активної протидії поверненню землі як умов кримінальної відповідальності за статтею 197-1 Кримінального кодексу

України, а також відсутність кримінально-правової оцінки зловживання договірними механізмами оренди, що на практиці зумовлює переважно цивільно-правовий, а не кримінально-правовий, шлях захисту порушених прав агровиробників.

4. Узагальнення зарубіжного досвіду показало принципову відмінність підходів держав із розвинутою ринковою економікою (переважно цивільно- та адміністративно-правове регулювання недружніх поглинань) від підходів держав пострадянського простору (Республіка Казахстан, Республіка Молдова, Російська Федерація), які використовують кримінально-правові інститути, подібні до українських.

У поєднанні з міжнародним досвідом протидії глобальному феномену *land grabbing* (масштаб якого перевищує 45 млн гектарів захоплених земель у світі з 2008 року) це дозволило сформулювати п'ять напрямів удосконалення кримінально-правового та організаційного механізму протидії рейдерству на об'єктах агропромислового комплексу України: запровадження спеціальної кримінально-правової норми про рейдерське заволодіння землями й майном підприємств агропромислового комплексу; усунення вимоги обов'язкової індивідуалізації земельної ділянки для цілей кримінальної відповідальності; законодавче закріплення статусу регіональних оперативних штабів захисту землевласників на загальнодержавному рівні; диференціація кримінально-правових і цивільно-правових засобів протидії недружнім способам заволодіння правами оренди; імплементація принципів Добровільних керівних принципів ФАО щодо відповідального управління володінням землею в національну практику повсякденного відновлення ринку землі.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням конкретної законопроектної редакції спеціальної норми про кримінальну відповідальність за рейдерство на об'єктах агропромислового комплексу, а також з емпіричним кримінологічним дослідженням латентності відповідних кримінальних правопорушень на основі опитування постраждалих сільськогосподарських товаровиробників.

Конфлікт інтересів. Автор декларує, що не має конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, у тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в цій статті.

Фінансування. Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних. Рукопис не має пов'язаних даних, окрім загальнодоступних офіційних статистичних відомостей Офісу Генерального прокурора України (Єдиний звіт про кримінальні правопорушення), посилання на первинне джерело яких наведено у списку літератури та які можуть бути отримані за відповідними електронними адресами.

Використання штучного інтелекту. Автор підтверджує, що на етапі підготовки рукопису використовувалася мовна модель штучного інтелекту Claude (Anthropic). Модель застосовувалася для 1) стилістичного редагування тексту; 2) пошуку та первинного

узагальнення відкритих наукових публікацій та офіційної статистики, використаних у статті.

Автор самостійно здійснив перевірку кожного статистичного показника за первинними джерелами.

Використання інструменту штучного інтелекту не змінило й не підмінило самостійних наукових висновків дослідження – воно мало допоміжний, технічно-редакційний характер.

Внесок авторів. Ірина Яковець: концептуалізація дослідження, методологія, формальний аналіз, дослідження (опрацювання джерел), написання тексту, рецензування та редагування, візуалізація.

REFERENCES

1. Право на землю: що змінилося в законодавстві за період воєнного стану. MIND.ua. <https://mind.ua/openmind/20270127-pravo-na-zemlyu-shcho-zminilosya-v-zakonodavstvi-za-period-voennogo-stanu>.
2. Числовіявлених кримінальних економічних правопорушень швидко наростає – Офіс генпрокурора. THE PAGE. <https://thepage.ua/ua/economy/statistika-kriminalnih-ekonomichnih-pravoporushen>.
3. Рейдерство повертається: хто і як захоплює підприємства і не лише на Київщині. <https://mykyivregion.com.ua/analytics/reiderstvo-povertajetsya-xto-i-yak-zaxoplyuje-pidприємства-i-ne-lise-na-kiyivshhini>.
4. Під прикриттям закону в Україні розпочалися рейдерські захоплення фермерських господарств. AgroTimes. <https://agrotimes.ua/interview/pid-prikrittyam-zakonu-v-ukrayini-rozpochalisya-rejderski-zahoplennya-fermerskih-gospodarstv/>.
5. Рейдерське захоплення земель: що робити і куди звертатися. <https://rozhyshche.rayon.in.ua/news/41165-reiderske-zahoplennia-zemel-shcho-robiti-i-kudi-zvertatisia>.
6. Аграрне рейдерство: чи захистять сільгоспвиробників оперативні штаби? Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2301605-agrarne-rejderstvo-ci-zahistat-silgospvirobnikiv-operativni-stabi.html>.
7. Федулова, І. М. (2019). Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації: дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії): 12.00.08 / Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України. Львів, 216 с. https://dSPACE.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3506/1/fedulova_d.pdf.
8. Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із протиправним поглинанням та захопленням підприємств, сільськогосподарських земель, порушенням прав їх законних власників (рейдерство): наук.-метод. рекомендації. Аналітично-порівняльне правознавство. 2026. Т. 3. № 3. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.03.3.37>.
9. Рейдерство в Україні: сутність та соціальна обумовленість. Право. Черкаський державний університет. <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/79>.
10. Рейдерство земельних ділянок: причини та способи подолання. Повідомлення про корупцію, 07.03.2019. <https://pzmrjust.gov.ua/yurydychni-konsultatsii/144-yurydychni-konsultatsii/2091-reiderstvo-zemelnykh-diljanok-prychyny-ta-sposoby-podolannia-07032019>.
11. Рейдерське захоплення землі. WikiLegalAid. https://legalaids.wiki/index.php/Рейдерське_захоплення_землі.
12. Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво. Стаття 197-1 КК України: практика кваліфікації. <https://dobrevsim.com/samovilne-zaunyattya-zemli-budivnytstvo-197-1-kk/>.
13. Рейдерські захоплення: що робити, що уникнути. LIGA.BLOG. <https://blog.liga.net/user/ekiseleva/article/27998>.
14. Миргородська, К. Г. (2025). Окремі засади зарубіжного досвіду протидії спеціальними підрозділами поліції злочинам, пов'язаним із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. С. 509–514. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/123>.
15. Колесник, М. А. (2010). Зарубіжний досвід протидії рейдерству та можливості його використання в Україні. *Право і безпека*. № 5 (37). С. 11–16.
16. Rulli, M. C., Savori, A., D'Odorico, P. (2013). Global land and water grabbing. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. Vol. 110, No. 3. P. 892–897. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.1213163110>.
17. The land grabbing in the international scenario: the role of the EU in land grabbing. *Bio-based and Applied Economics*. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40100-016-0056-7>.

18. Land and Food Security. World Bank Brief. <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/land-and-food-security1>.
19. An Invisible Crisis: New Dimensions of Land Grabbing. Welthungerhilfe, Global Food Journal. <https://www.welthungerhilfe.org/global-food-journal/rubrics/climate-resources/new-dimensions-of-land-grabbing>.
20. How land grabbing harms the environment and its defenders. Global Witness. URL: <https://globalwitness.org/en/campaigns/land-and-environmental-defenders/how-land-grabbing-harms-the-environment-and-its-defenders/>.
21. Сергєєва, Д., Жалдак, Г. (2021). Особливості функціонування ринку земельних ресурсів України. *Економіка та суспільство*. № 32. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-98>.
22. Земельна реформа – дорожня карта запуску ринку землі. У кн.: колективна монографія. Рига: Baltija Publishing, 2023. С. 119. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-462-7-6>.
23. Дехтяренко, Ю. Ф. (2023). Регулювання земельних відносин в Україні: воєнний стан та післявоєнний період. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. Том 18. № 2. С. 31–37. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2023/18-5/14>.
24. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (форма № 1, затверджена наказом Генерального прокурора від 30.06.2020 № 299): офіційні статистичні дані. Офіс Генерального прокурора України. <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya>; відкриті дані також доступні на порталі data.gov.ua: <https://data.gov.ua/dataset/5e034040-3b4a-4c11-86f4-2cf346a95423>.
25. Стаття 197-1 Кримінального кодексу України. Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво. https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_197_1/.
26. Захарчук, В. М. (2014). Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 231 с. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/747/1/Захарчук%20В.М.%20дис.pdf>.
27. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі № 930/2820/24 (про конфіскацію врожаю соняшнику, вирощеного на самовільно зайнятій земельній ділянці державної форми власності площею 17,3662 га у Вінницькому районі): огляд рішення. SUD.UA. <https://sud.ua/uk/news/sudebnaya-praktika/360159-urozhay-vyraschennyu-na-samovolno-zanyatom-uchastke-yavlyaetsya-dokhodom-ot-prestupleniya-i-podlezhit-konfiskatsii-verkhovnyu-sud>.
28. CrimeDataLab: інтерактивна платформа для аналізу відкритих даних Офісу Генерального прокурора та Державної судової адміністрації України щодо протидії злочинності. <https://crimedatalab.shinyapps.io/platform/>.
29. Фермер з Дрогобиччини незаконно зайняв 8,5 га комунальної землі та засіяв її соєю (вирок за статтею 197-1 Кримінального кодексу України). <https://drogmedia.net.ua/2026/04/13/fermer-z-drogobychchyny-nezakonno-zajnyav-85-ga-komunalnoyi-zemli-ta-zasiyav-yiyi-soyeyu/>.
30. Krushynskyi, S., Zakharchuk, V. (2022). Object of Criminal Offences Related to Raiding. *University Scientific Notes*. No. 4 (88). P. 39–48. DOI: <https://doi.org/10.37491/UNZ.88.4>.
31. Derevyanko, B., Pashkov, V., Turkot, O., Zahrisheva, N., Bisiuk, O. (2020). Addressing the issue of corporate raiding in Ukraine. Problems and Perspectives in Management. Vol. 18, No. 1. P. 171–180. DOI: [https://doi.org/10.21511/ppm.18\(1\).2020.15](https://doi.org/10.21511/ppm.18(1).2020.15).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Iryna Yakovets

Doctor of Law, Senior Researcher, Associate Professor at the Department of Law and European Integration, State Biotechnology University
sektor2@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1022-3115>

Яковець Ірина Станіславівна

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри права та європейської інтеграції,
Державний біотехнологічний університет
sektor2@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1022-3115>

Дата надходження статті: 29.05.2026

Дата надходження виправленої версії статті: 12.06.2026

Дата прийняття статті: 17.06.2026

Дата публікації статті: 05.10.2026